

מבט על, גיליון 849, 24 באוגוסט 2016

מתווה שר הביטחון ליברמן – יד אחת נותנת, יד שניה ממוטטת

קובי מיכאל ואודי דקל

שר הביטחון אביגדור ליברמן הציג באחרונה את תכנית "המקלות והגזרים" כמענה לגל הטרור בשטחי יהודה ושומרון. התכנית משקפת את קווי המדיניות החדשה שאותה הוא מבקש ליישם והיא נשענת על ארבעה אדנים עיקריים: (1) הבחנה בין אוכלוסייה המעורבת בטרור לבין אוכלוסייה שאיננה מעורבת; (2) גמול חיובי לאוכלוסייה הלא-מעורבת באמצעות פיתוח תשתיתי וכלכלי וגישה מרחיבה למתן היתרי עבודה בישראל; (3) הטלת סנקציות והגבלות באזורים שמהם יצאו מפגעים ומתרחשות תקריות אלימות; (4) פנייה לציבור הפלסטיני בגדה המערבית, מעל לראשה של הרשות הפלסטינית ולא באמצעות ערוצי התיאום הקיימים - מנגנון התיאום האזרחי והמשרד לעניינים אזרחיים ברשות. כן הציג ליברמן כוונה לנהל דיאלוג עם אקדמאים, אמנים וגורמי כוח והשפעה נוספים בשטחי הרשות הפלסטינית, ובנוסף להקים אתר אינטרנט ייחודי לצורך הידברות עם החברה הפלסטינית בכללותה.

ההיגיון המארגן של התכנית, קרי הבחנה בין האוכלוסיות ומהלכים לשיפור הכלכלה הפלסטינית, אינו מקורי. הוא נשען על מדיניות מערכת הביטחון, כפי שעוצבה ונוסחה עוד במהלך כהונתו של שר הביטחון הקודם, משה יעלון. נראה שגם השר ליברמן קיבל את עמדת מערכת הביטחון בדבר החשיבות שבהעלאת מספר היתרי העבודה בישראל וההימנעות מפגיעה בשגרת יומה של האוכלוסייה הלא-מעורבת בטרור ובאלימות, כגורמים מרסנים. עם זאת, תכניתו של ליברמן מחדשת בשני היבטים משמעותיים: נכונות ישראלית להקצאת שטחי C לצורך פיתוח כלכלי ותשתיתי עבור הפלסטינים וכן הצהרה בדבר הכוונה לעקוף את הרשות הפלסטינית במטרה להידבר עם גורמי כוח והשפעה אחרים בשטחי הרשות, גם באמצעות האתר שיוחד לצורך זה.

נכונות ישראלית להקצות שטחי C לפיתוח פלסטיני היא בחזקת תקדים חשוב, המניח תשתית אפשרית גם להתקדמות בתהליך המדיני או להמשך מהלכים ישראלים שישמרו את האפשרות לפתרון שתי מדינות לשני עמים, לכשיבשילו התנאים לכך. צעדי הפיתוח יכולים לתרום להיווצרות דינמיקה אזרחית חדשה, אם ניתן יהיה לרתום אליהם גם שחקנים מהמרחב הערבי ומהקהילה הבינלאומית. אולם, סביר כי הגורמים האזוריים והבינלאומיים לא ישתפו פעולה עם מהלכים של ממשלת ישראל שנועדו לעקוף את הרשות הפלסטינית ולסמן כי ישראל נערכת לתקופה של קיפאון בתהליך המדיני.

יתר על כן, שכלול של הרעיון לכדי הבחנה בין מרחבי פיתוח שונים באזורי C, הסמוכים לאזורי A, אף עשוי לסייע להאצה ניכרת בפיתוח הכלכלי והתשתיתי של הרשות הפלסטינית, להביא לשיפור מהותי באיכות חיה וברווחתה של האוכלוסייה הפלסטינית ולחזק את המרסנים בפני טרור ואלימות. כך למשל, ניתן להגדיר מרחבי פיתוח המיועדים לתיירות (דוגמת אזור יריחו), אזורי פיתוח למיזמים חקלאיים, אזורי פיתוח לתשתיות מים ואנרגיה (חוות קולטי שמש, למשל), מרחבי פיתוח לאזורי תעשייה, ורצוי גם להתייעץ עם הרשות אשר ליוזמות כלכליות שלה בשטח. מעבר לכך, גישה מערכתית והקצאה של שטחי C לפיתוח פלסטיני, באופן שאינו פוגע באינטרסים הישראליים, עשויה להתפרש בקהילה הבינלאומית כאיתות חיובי מצד ישראל ולהוביל להגברת הלחץ על הצדדים לחזור לשולחן המשא ומתן ללא תנאים מקדימים.

מאידך גיסא, הצהרתו הפומבית של השר ליברמן בדבר כוונה להידבר עם גורמים פלסטינים שאינם נמנים על הרשות ושלא דרך הרשות, היא בחזקת קריאת תיגר על הרשות והעומד בראשה. כוונה זו מבטאת ייאוש מוחלט של שר הביטחון מהרשות ובעיקר מהעומד בראשה ואף יתכן אי-אמון בסיכויי שרידותה לאורך זמן. זאת ועוד, את הכוונה ניתן לפרש כביטוי להתייחסויות קודמות של השר ליברמן לנשיא הרשות, מחמוד עבאס, כאל מכשול וחלק מהבעיה ולא חלק מהפתרון.

השר ליברמן התייחס לעמוד הפייסבוק של מתאם הפעולות בשטחים כדוגמא לפניות תושבים פלסטינים לרשויות הישראליות מעל לראשה של הרשות. ראוי להדגיש כי פנייה של תושבים פלסטינים בכירים או זוטרים וכן חברות כלכליות ישירות למנהל האזרחי היא תופעה נפוצה מאוד, בייחוד בכל האמור לאנשי עסקים וראשי רשויות מקומיות שיש להם צורך יומיומי בקשר כזה, ומתקיימת בידיעת הרשות הפלסטינית. עם זאת, הנשיא עבאס וגורמים בכירים במחנה הפלסטיני מודאגים מערוצי הידברות פוליטיים עוקפי הרשות, ואין בכוונתם לאפשר יוזמות עצמאיות העוקפות את המנדט שלה. ואכן, יועציו הבכירים של יו"ר הרשות הגיבו מיד לדבריו של שר הביטחון והזהירו מפני חריגה של יחידים או קבוצות פלסטיניות מהקו הלאומי ומפני תאום עם ישראל שלא באמצעות הרשות.

ברקע מתרבים באחרונה הדיווחים על אודות קשיי הרשות בהטלת מרות על קבוצות אלימות, כנופיות פשע ואף גורמי תנזים במרכזים עירוניים ובמרחב הכפרי בגדה המערבית. בד בבד גדלה השפעתן של חמולות ומשפחות פלסטיניות מובילות בקבלת החלטות הקשורות להתנהלות הקהילות המקומיות, תוך צמצום התלות ברשות ובהשפעתה על חיי השגרה. מגמות אלו מחלישות את הרשות ונוגסות בבסיס הראוי לכינון שלטון פלסטיני אחראי, יציב ומתפקד ביעילות. מכאן שכוונתו של שר הביטחון לכוון ערוצי הידברות עוקפי רשות מחזקת את המגמה הנוכחית של כרסום ביכולות המשילות של הרשות. לפיכך, גם אם נכון לקיים ולפתח ערוצי הידברות עם גורמי כוח והשפעה ברשות שלא באמצעותה, מבחינת ישראל לא נכון להכריז על כך באופן פומבי שכן ההכרזה מסכלת את האפשרות האמתית להידבר עם גורמים משפיעים שכן דינה להיתפס כחתימה תחת הרשות.

בנוסף, ישראל עלולה להקים נגדה את הקהילה הבינלאומית, הרואה ברשות את הכתובת הלגיטימית היחידה, החושדת בהעדר כוונת אמת של ישראל להגיע לפתרון שתי מדינות, וגם נענית בחיוב למאמצי הבינאום של הסכסוך. בהקשר זה, מדינת ישראל עצמה, אם תיישם את הכוונה המוצהרת ליתר את הרשות בכל הנוגע להשפעה על האוכלוסייה הפלסטינית, פשוט תשחק לידי הפועלים לדה-לגיטימציה שלה.

מעבר לכך, ההצהרה בדבר הכוונה לעקוף את הרשות הפלסטינית עלולה לחזק את הגורמים הסרבניים והאופוזיציוניים בקרבה, באופן שעלול להקשות על מימוש כוונותיה האחרות של ישראל בכל הנוגע לפיתוח הכלכלי והתשתיתי. הצהרה בדבר הקצאת שטחי C לצורך פיתוח פלסטיני עלולה להתפרש כרכיב נוסף ב"תכנית הגדולה" לגרום לקריסת הרשות, והיא מזמינה ביקורת נגד ישראל מצד הרואים בהנהגתה כמייחלת ליצור מצב שיאפשר להצהיר קבל עם ועולם שאכן אין פרטנר פלסטיני מאחר שקשה להניח שהצהרה כזו אכן תקדם הידברות עם גורמים מחוץ לרשות. אלו ירגישו כבוגדים, ובוודאי יוחזקו ככאלה בעיני הרשות ואחרים, ולכן לא ברור איזו תכלית ותוחלת ביקש השר ליברמן לממש בבחירתו להצהיר הצהרה זו.

הצגת תכנית ליברמן יכולה להתפרש כביטוי לכוונת ממשלת ישראל או גורמים בה להביא למיטוט או להתפרקות הרשות הפלסטינית בלי שישאל תואשם בכך. מאחר שהצהרה כבר הוצהרה, צריכה ממשלת ישראל להבהיר, בעיקר לציבור הישראלי, האם היא אכן פועלת, גם אם באופן עקיף, למיטוט הרשות הפלסטינית, או שהיא ממשיכה לראות ברשות את הפרטנר הפלסטיני ליישוב הסכסוך וגם לניהולו.

בכל דרך, מומלץ שממשלת ישראל תמשיך לפתח את הרכיבים האחרים בתכנית "המקלות והגזרים" (כותרת בעייתית ופטרונית כשלעצמה) של השר ליברמן, במטרה למנף את הגיונותיה הכלכליים-תשתיתיים ולתרגמם לתכנית פעולה שעשויה להוביל לשינוי חיובי, גם במישור החברתי, בזירה הפלסטינית.